

6409

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۲۸

منها

کلیات روش تحقیق تاریخی

محمد رضا قاسمی

دانشگاه معارف قرآن و عترت اصفهان

۱۳۹۵

سرشناسه: قاسمی، محمد رضا، ۱۳۵۲ -
 عنوان و نام پدیدآور: کلیات روش تحقیق کاربردی / محمد رضا قاسمی؛ [برای]
 دانشگاه معارف قرآن و عترت اصفهان.
 مشخصات نشر: قم: انتشارات مشهور، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۱۲۸ ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۸-۴۷۲-۰۰ ریال: ۹۰۰۰
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه.
 موضوع: تحقیق -- روش شناسی
 موضوع: Research -- Methodology
 شناسه افزوده: دانشگاه معارف قرآن و عترت اصفهان
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ ق ۹ / ۵۵ / ۱۸۰ / Q
 رده بندی دیویی: ۰۰۱ / ۴۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۷۴۵۸۰

انتشارات مشهور

کلیات روش تحقیق کاربردی

مؤلف: محمد رضا قاسمی

ناشر: مشهور

شمارگان:

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۳۸ - ۴۷۲ - ۰

انتشارات مشهور

قم: خیابان ارم / پاساژ قدس / طبقه پایین / پلاک ۵

تلفن: ۰۹۱۹۵۴۱۰۰۸۵ - ۳۷۸۳۸۹۱۱ - ۳۷۷۴۷۴۶۲ - ۰۲۵

« همه حقوق محفوظ است. »

تماس با مؤلف: M.R. Ghasemie@Gmail.com

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۷

فصل اول: ساختار کلی مفاهیم و کلیات پژوهش.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
ساختار کلی پایان نامه.....	۱۳
الف) بخش پیش از محتوا.....	۱۳
ب) بخش محتوا.....	۱۴
ج) بخش پس از محتوا.....	۱۴
ساختار کلی مقاله علمی.....	۱۵
چگونه پژوهش را شروع کنیم؟.....	۱۵
مفاهیم و اصطلاحات.....	۱۶
چهار گفتمان در تحقیقات علمی.....	۲۶
تقسیم بندی تحقیقات علمی.....	۲۷
تحقیقات علمی بر اساس فرآیند اجراء.....	۲۸
تحقیقات علمی از نظر زمان انجام.....	۳۰
تحقیقات علمی بر اساس ماهیت و روش.....	۳۱
تحقیقات توصیفی به انواع زیر نیز تقسیم میشوند.....	۳۲
شرائط لازم برای اعتبار بالای یک تحقیق تجربی.....	۳۴
برای اجرای تحقیقات تجربی میتوان از روشهای زیر استفاده نمود.....	۳۵

فصل دوم: اجزاء طرح پژوهشی استاد راهنما و استاد مشاور..... ۳۷

مقدمه..... ۳۹

نگارش طرح پژوهشی.....	۳۹
الف: تعیین مشکل و مساله.....	۳۹
ب) مرور منابع علمی.....	۳۹
فوائد طرح پژوهشی.....	۴۲
انواع طرح‌های پژوهش.....	۴۲
اجزاء طرح پژوهشی.....	۴۲
۱- عنوان پژوهش.....	۴۳
۲- بیان مساله تحقیق و نگارش آن.....	۴۷
۳- مشکل انجام پژوهش.....	۴۹
۴- فرضیه.....	۵۰
۵- پیشینه علمی و مرور متون مربوطه.....	۵۲
۶- روش پژوهش.....	۵۳
۷- کلید واژه‌ها.....	۵۳
۸- ادبیات نظری تحقیق.....	۵۴
اساتید راهنما و مشاور.....	۵۵
وظائف اساتید راهنما.....	۵۵
تفاوت اساتید راهنما و مشاور.....	۵۶
فصل سوم: روشهای گردآوری و کدگذاری اطلاعات.....	۵۷
مقدمه.....	۵۹
اصول مهم در گردآوری اطلاعات.....	۵۹
روشهای گردآوری اطلاعات.....	۶۰
الف) روش کتابخانه‌ای.....	۶۰
ب) روشهای میدانی.....	۶۱
جامعه آماری.....	۶۲
مفهوم نمونه.....	۶۲
برآورد حجم نمونه.....	۶۳

۶۳	روش‌های نمونه‌گیری.....
۶۴	شاخص آماری.....
۶۵	پارامتر.....
۶۵	قشر یا لایه.....
۶۵	ابزار سنجش داده‌ها.....
۶۶	مقیاسها.....
۶۷	طیف‌ها.....
۶۸	نقاط ضعف عیف بوگاردوس.....
۶۹	روایی و پایایی ابزار سنجش.....
۷۰	شیوه‌های اطمینان از روایی و پایایی ابزار.....
۷۱	ابزار روش جمع‌آوری اطلاعات میدانی.....
۷۲	نکات مهم درخصوص پرسشگری.....
۷۲	محاسن پرسشنامه.....
۷۲	معایب پرسشنامه.....
۷۳	انواع روشهای مصاحبه.....
۷۳	نکات مهم در مصاحبه.....
۷۴	محاسن روش مصاحبه.....
۷۴	معایب روش مصاحبه.....
۷۴	محاسن روش مشاهده.....
۷۵	کدگذاری، استخراج و طبقه‌بندی داده‌ها.....

۷۷	فصل چهارم: نگارش و تنظیم گزارش تحقیق.....
۷۹	نگارش و تنظیم گزارش تحقیق.....
۷۹	چینش عناصر و ساختار گزارش تحقیق (پایان نامه).....
۸۰	الف) چینش عناصر بخش پیش از محتوا.....
۸۰	محورها و مطالب اصلی چکیده.....
۸۲	ساختار یک مقدمه.....

۸۴	ب) چینش عناصر بخش محتوا.....
۹۶	ج) چینش عناصر بخش پس از محتوا.....
۹۷	نگارش و ویرایش گزارش تحقیق (پایان نامه).....
۹۸	ارجاع دهی یا استناد.....
۹۹	انواع ارجاع.....
۱۰۸	ملاحظات ارجاع دهی.....
۱۰۹	فصل پنجم: نگارش مقاله علمی.....
۱۱۱	تدوین مقاله علمی.....
۱۱۱	ساختار مشترک مقالات.....
۱۱۲	انواع مقاله.....
۱۱۳	۱-۱) مقالات پژوهشی (علمی پژوهشی).....
۱۱۴	۱-۲) مقالات مروری.....
۱۱۴	۱-۲-۱) مقالات مروری استدلالی - انتقادی.....
۱۱۶	۱-۲-۲) مقالات مروری فرا تحلیلی.....
۱۱۶	۲) مقالات عمومی - اجتماعی.....
۱۱۷	۲-۱) مقالات استدلالی اجتماعی.....
۱۱۷	۲-۲) مقالات انتقادی اجتماعی.....
۱۲۳	فصل ششم: معرفی منابع دیجیتال.....
۱۲۵	منابع برای تحقیق.....
۱۲۸	کتابنامه.....

پیشگفتار

آنگاه که محمد امین علیه السلام در غار حرا به پیامبری مبعوث شد، «جبرئیل» به دیدار پیامبر اعظم علیه السلام شتافت، آن شب آغاز یک مأموریت بزرگ و مهم بود. برگزیده شدن حضرت محمد علیه السلام به پیامبری از سوی خداوند متعال، «جبرئیل» از پیامبر خواست تا اولین کلام دین اسلام را بخواند و آن کلمات آیات اولین سوره قرآن بودند:

«بخوان به نام پروردگارت که جهان را آفرید»

آغاز دین مبین اسلام با خواندن سوره و فحوائی آیات کلام الله مجید به عنوان دستور العمل زندگی مسلمانان باشناخت، آگاهی و بصیرت. باتفکر، تدبیر و تعقل. اولین سخنانی که جبرئیل از سوی خداوند برای پیامبر آورد، نشان می داد که انسان ها به یک دین و برنامه جدید که کامل ترین و خیرین دین خدا بود، دعوت شده اند. دینی که دانایی و پاکی از مژده های آن بود. دینی که از مردم می خواست تا از گمراهی و نادانی دست بردارند و به خواندن و یادگیری و دالایی روی بیاورند و تلاش کنند تا پاک ترین انسان ها شوند. این برنامه برای همه انسان ها بود و پیامبر مأمور شده بود تا آن پیام را به گوش همگان برساند.

در قرآن کریم شواهد و نمونه های زیادی دال بر فضیلت علم و علم آموزی وجود دارد از جمله خداوند در قرآن می فرماید:

«يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ»

"خداوند کسانی از شما را که ایمان آورده‌اند بالا می‌برد و به کسانی که بهره‌ای از علم دارند درجات بزرگی می‌بخشد. و خداوند از آنچه می‌کنید آگاه است" (قرآن کریم، مجادله: ۱۱)

ابن عباس در تفسیر این آیه آورده است: علماء نسبت به سایر مومنان (عامی) جایگاهشان هفتصد درجه فرق دارند که فاصله هر درجه نسبت به درجه دیگر پانصد سال راه است.

رسول اعظم ﷺ میفرماید:

"هر مومنی از دنیا برود و یک ورق کاغذ از او بماند که دانشی بر آن باشد آن وجه روز قیامت میان او و دوزخ حائل و مانع شود و خدای تبارک و تعالی به هر حرفی که در آن کاغذ نوشته شهری در بهشت به او دهد که هفت برابر دنیا باشد." (شیخ صدوق، ۳۶۷ ه. ق: ۳۷)

آیات و روایات فوق مبین دیدگاه اسلام نسبت به علم، تحقیق و پژوهش است لذا مسلمین مخصوصاً در ایران اسلامی که پس از قرن‌ها پرچم پرافتخار اسلام در آن به اهتزاز درآمده باید با تحقیق، پژوهش و تولید علم، جایگاه علمی واقعی اسلام را در عرصه گیتی به نمایش گذارند و به تلاشهای کاوشگران سعادت‌جوی بشر که در مسیر زمان صورت گرفته است و این دانش و معرفت نسل به نسل منتقل و بر آن افزوده شده تا حال به دست ما رسیده است و از خصلت افزایشی، نامتهدایی و گسترش‌یابنده برخوردار است پاسخ گویند و با استفاده از روشها و ابزارهای نوین توانند خود را در این حرکت محققانه به سر منزل مقصود برسانند و پرواضح است که «روش تحقیق» میتواند به عنوان ابزاری کارآمد برای توسعه و تکامل معلومات بشری مورد استفاده قرار گیرد. خداوند در قرآن میفرماید:

"يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَلْيَنْكَبْ
يَقْرُؤْ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلاً"

"به یاد آورید روزی را که هر گروهی را با پیشوایشان می‌خوانیم! کسانی

که نامه عملشان به دست راستشان داده شود، آن را (با شادی و سرور) می‌خوانند و بقدر رشته شکاف هسته خرمایی به آنان ستم نمی‌شود" (قرآن مجید، اسراء: ۷۱)

بر اساس آیه فوق باید با اطاعت از فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی امام خامنه‌ای در خصوص جهاد علمی، مرجعیت علمی، تولید علم، نظریه‌پردازی، تحول و ارتقاء علوم انسانی که در قالب سیاست‌های کلی علم و فناوری صادر فرمودند، با استفاده از ابزار تحقیق و تسلط علمی بتوانیم درجهانی که مسلح به سلاح اسلام هراسی شده‌اند چهره زیبا و علمی اسلام را برای جهانیان به نمایش گذاریم.

از سوی دیگر در طی دوران تدریس دروس دانشگاهی مخصوصاً روش تحقیق، نگرانی خاصی در وجود دانشجویانی که باید تحت لوای اسلام سرآمد محققان و شکافنده علوم باشند در حوزه تحقیق و پژوهش نمایان بود. کتابهای قطور علمی و بسیار ارزشمند اساتید مجرب و کارآزموده و پیچیدگی مطالب در موضوع تحقیق بعضاً موجب ایجاد ابهام، مشکل در فرایند پژوهش و دل زدگی در بین پژوهشگران و دانشجویانی شده بود که قصد داشتند قلم تحقیق به دست گرفته و رسم مسلمانی را به جای آورند.

عطش علمی دانشجویان در کاوش برای یافتن پاسخ سوالاتشان را روش‌های علمی در حوزه پژوهش و گستردگی این حوزه علمی از یک سو و پاسخ مثبت دانشجویان و پژوهشگران مخصوصاً در مقطع کارشناسی ارشد که این نوشتار در ابتدا به صورت جزوه در اختیار آنها قرار گرفت از سوی دیگر منجر به نگارش این کتاب به صورت کاربردی با قلمی سلیس، روان و به اختصار شد که در اختیار دانش پژوهان و محققان قرار گیرد تا انشاء الله شاید بتواند بیش از پیش زمینه ساز ظهور و بروز نگارش و پژوهش در حوزه‌های علمی مخصوصاً علوم انسانی اسلامی و بستر ساز حرکت شتابان علمی به سوی تمدن نوین اسلامی باشد.

این کتاب با در نظر گرفتن سر فصل‌های مصوب وزارت علوم در شش فصل تنظیم شده است.

در فصل اول: ساختار تحقیق و کلیات پژوهش.

در فصل دوم: طرح پژوهشی و اجزاء آن.

در فصل سوم: گرد آوری و کد گذاری اطلاعات.

در فصل چهارم: نگارش و تنظیم گزارش تحقیق.

در فصل پنجم: نگارش مقالات علمی.

در فصل ششم: معرفی منابع مطالعاتی.

پس از پایان آه زه‌های این کتاب انتظار می‌رود پژوهشگر:

* با مفاهیم و اصطلاحات ضروری در حوزه پژوهش آشنا شود.

* با اصول نگارش پژوهش علمی کمی کیفی آشنا شود.

* با شیوه‌های واکاوی ادبیات پژوهش و چهارچوب نظری پژوهش آشنا شود.

* شیوه‌های جمع آوری اطلاعات و ارجاع دهی برای نگارش پژوهش را فرا گیرد.

* مهارت لازم برای نگارش پایان نامه، مقاله را فرا گیرد.

* حداقل در طی دوره مطالعه این نوشتار یک مقاله علمی با تحقیق ارائه نماید.

در پایان بر خود لازم میدانم از همکاری، همفکری و دانش بی‌شائبه همسر گرانقدرم سرکار خانم میرزائی فر که در تدوین این کتاب مشوق و همراه بود و همچنین حمایت‌های ارزشمند جناب آقای دکتر حسن مشکاتی ریاست محترم دانشگاه معارف قرآن و عترت علیه السلام اصفهان تشکر و قدردانی نمایم و امید آن دارم همکاران و اساتید ارجمندم در رفع نواقص و غنی سازی محتوی مطالب با پیشنهادات عالمانه خود همچون همیشه یاریگر باشند.

محمد رضا قاسمی

دانشگاه معارف قرآن و عترت علیه السلام اصفهان